

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MUDOFAA VAZIRLIGI
CHIRCHIQ OLIY TANK QO‘MONDONLIK MUHANDISLIK BILIM YURTI

TABIY-ILMIY FANLAR KAFEDRASI

**OLIV HARBIY TA'LIM MUASSASALARIDA
AMALIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL
ETISH VA O'TKAZISH SAMARADORLIGINI
OSHIRISH YO'NALISHLARI, O'QITISH
USLUBIYOTLARINING INTEGRATSIYASI**

Respublika ilmiy-uslubiy anjuman
(2023 yil 26-aprel)

Chirchiq 2023

JUMANAZAROVA S.R. Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'atit turk" asarida so'z yasalihi.....	528
JUMANAZAROVA U.R. Konstitutsiya-insoniy fazilatlar, umumbashariy qadriyatlar va ma'naviyat mezon.....	532
АТАХАНОВА С.О., УМАРОВА Д.Ш., ШОМУРОВА З.Ш., ХОЛМУМИНОВА Г.У., АБДУХАЛИЛОВ Ж.А. Повышение эффективности занятий по начертательной геометрии.....	538
ARZIYEV G'I. Amaliy mashg'ulotlarni faollashtirish yo'llari.....	541
МЕКАМБАЕВ Б.А. Основные направления повышения качества практических занятий.....	546
RASULOV N.F., RO'ZIYEV SH.SH. Sanoatda mineral xom ashyolarning roli va ularni olish texnologiyasi tahlili.....	551
SHAMSHIYEV R.R. Jangovar texnikalar, qurollarni amaliy qo'llash tajribalari.....	555
АРЗИЕВ Г.И. Практическое занятие как важный элемент закрепления полученных знаний для углубления и детализирования навыков профессиональной деятельности.....	562
AMIROVA Z.F. Bo'lajak ofitser kadrlarning texnik-tafakkurini rivojlantirish jarayoni tahlili.....	565
XUSANOVA D.K., XALIMOV K. Zirhli tank qurollari va texnikalari dvigatellarining ishlash muddatini takomillashtirish.....	572
OXUNOV A.R. Harbiy ta'lim sifatini oshirishda axborot texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari.....	575

“Devoni lug‘atit turk” asari turkiy tilshunoslik uchun qimmatli manba bo‘lib, turkiy tilni shakllantirgan so‘z yasalishi, tuzilishi va ijtimoiy lingvistik omillar haqida tushuncha beradi. Uning hissasi boshqa tilshunoslar va akademiklarga ta'sir ko'rsatdi va uning tadqiqoti turkiy tilshunoslik sohasidagi zamonaviy tadqiqotchilar uchun muhim ma'lumotnoma bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Suxanberdiyeva, S. (2022). “DEVONU LUG‘OTIT TURK” ASARINI O‘QITISHDA INTERFAOL METODLAR. Journal of Integrated Education and Research, 1(5), 248-252.
2. Usmonov, A., & Mizomova, F. (2021). O‘ZBEK LEKSIKOGRAFIYASI XUSUSIDA. FILOLOGIYA UFQLARI JURNALI, 3(3).
3. Ismatova, V. S. A. (2022). “DEVONU LUG‘OTIT TURK” DAGI MAVHUM OTLARNING SEMANTIK-USLUBIY XUSUSIYATLARI. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING, 1(4), 311-316.

KONSTITUTSIYA-INSONIY FAZILATLAR, UMUMBASHARIY QADRIYATLAR VA MA’NAVIYAT MEZONI

Jumanazarova Umidaxon Rustambek qizi,

CHDPU Gumanitar fanlar fakulteti, 3-bosqich talabasi

Umidaxonjumanazarova055@gmail.com , +998994747540

Annotatsiya: Ushbu maqolada bosh qomusimiz insoniy fazilatlar, umumbashariy qadriyatlar va ma’naviyat mezoni ekanligi hamda unda, ayniqsa, insonni, uning huquq va erkinliklarini oliy qadriyat sifatida e’tirof etilgani batafsil bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Konstitutsiya, qomus, demokratiya, fuqarolik jamiyati, nizom, qadriyat, ma’naviyat.

Oллоhga shukrlar bo‘lsinkim, biz istiqloлга erishdik! O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, islohotlarning ilk davri, albatta, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinishi bilan boshlandi. Haqiqiy demokratik, fuqarolik jamiyatida adolatli eng muhimi insonlarning ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy manfaatlarini himoya qiladigan insonparvar qonunlar hukmron bo‘lmog‘i darkor. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach inson erki, ozodligi o‘z qo‘lida bo‘ldi.

Mamlakatdagi boshqa qonunlar poydevori bo'lgani sababli Konstitutsiya davlatning asosiy qonuni hisoblanadi. Konstitutsiyada bayon etilgan tushunchalar shu qadar ahamiyatli, hech bir odam ularsiz yashay olmaydi, negaki inson har kuni duch keladigan muammolar hal etilishi ham ko'pincha mamlakat Asosiy qonuniga kiritilgan qoidalar va moddalarga bog'liqdir. U garchi hajman anchayin kichikroq hujjat bo'lsa-da, unga shunchalik ko'p bilim va donishmandlik jo etilganki, mazmuni butun boshli olam bilan teng desak adashmagan bo'lamiz.

Konstitutsiya lotin tilidan tarjima qilganda “qoidalar” yoki “nizom” degan ma'noni anglatadi.

Butun boshqaruv tizimida qonun roli va vazifasini kengaytirish, unga bo'ysinib yashashni aholi turmush tarziga aylantirish demokratik davlatning haqiqiy belgisidir. Aholi hayotini yaxshilash, har doim adolatga amal qilish bizning xalqimizga azaldan odat bo'lib kelgan. Ajdodlarimiz adolatni asosiy shior qilib olganlar. Bu g'oyalarni biz adabiyotimizning o'z davri va hozirgi davr uchun ham yetuk namoyondalari asarlarida uchratishimiz fikrimizga yaqqol misoldir. Bobokolonimiz Amir Temur ta'kidlaganlaridek “Qonun hukmron joyda erkinlik bo'ladi Insonlar belgilangan tartib-qoidalariga amal qilsa, ularning ishlari adolatli hal etiladi, jamiyatda erkinlik va sog'lom huquqiy muhit shakllanadi” - degan edilar. Amir Temurning barchamizga tanish bo'lgan yana bir gapi bor “Kuch-adolatda”. Bu esa Konstitutsiyamizning **14-moddasida** mustahkamlab qo'yilgan: **Davlat o'z faoliyatini inson va jamiyat farovonligini ko'zlab, ijtimoiy adolat va qonuniylik prinsiplari asosida amalga oshiradi.**

Haqiqatdan ham adolat Sharq shoirlari qizg'in va astoydil kuylab kelgan mavzu. Sharq adabiyotining joni va qoni desak yanglishmaymiz. Xalqparvar shoirlar mamlakat obodligi, el-ulus to'qligi, osoyishta, tinch hayotini, madaniy-ma'rifiy taraqqiyotini ko'p hollarda adolatli shoh faoliyatiga bog'lab tushuntirganlar. Bunga misol qilib, Firdavsiyning “Shohnoma”si-yu Yusuf Xos

Hojibning “Qutadg‘u bilig” asaridan tortib, balki undan oldin - Avesto qo‘shiqalaridan tortib, adolat g‘oyasi va adolatli podshoh obrazini namuna qilib ko‘rsatish adabiyotda uzluksiz davom etib kelgan. Jamshid, Iskandar, Bahromshoh, No‘shiravon kabi odil shohlar, Buzrukmehr, Osaf kabi dono, tadbirkor vazirlar xalqning orzu-armonlari timsolida og‘izdan og‘izga, asrdan asrga o‘tib hozirgi kunga qadar o‘z qimmatini yo‘qotmay turli rivoyat, hikoyatlarning yaratilishiga asos bo‘lgan.

Haydar Xorazmiy, Qutb, Durbek, Sakkokiy, Lutfiy singari shoirlarning adolatsizlik va zulmni qoralashga, oddiy insonning og‘ir ahvoliga achinish, orzu-armonlarini qisman bo‘lsa-da yoritishga qaratilgan asarlari tarixda muhim rol o‘ynaydi. Atoiy, Sakkokiy, Lutfiy g‘azallari timsolida XV asr o‘zbek she‘riyati hayotiy voqealarni aks ettirish sohasida katta badiiy tajriba to‘pladi. Bu tajriba Alisher Navoiydek buyuk san’atkorning voyaga yetishi uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlarni tayyorladi.

Konstitutsiyamizning yana bir moddasi shuning mantiqiy davomi desak adashmaymiz. Chunki har bir odam boymi, kambag‘almi, yoshmi, qarimi ilm olishga haqlidir. Agar ilm olishni insonlar sharoitiga qarab chegaralasak, masalan “Sen bilim olasan, bu esa bilim olishga haqqi yo‘q” desak, bu adolatga to‘g‘ri kelmaydi.

41-modda. Har kim bilim olish huquqiga ega. Bepul umumiy ta’lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi. Maktab ishlari davlat nazoratidadir.

Konstitutsiyamizning har bir moddasi adolat mezonlari asosida tuzilgan. Buni qo‘rqmay ayta olamiz. Ammo bilimga qaratilganligini alohida e’tirof etish zarur. Bilimni ulug‘lash azal-azaldan xalqimiz qon-qoniga, jon-joniga singib ketgan. Bu esa qomusimizning xalq qadriyatlari va tarixi bilan chambarchas holda yaratilganligining isbotidir. Kelajak avlod bilimli bo‘lsagina davlat rivojlanadi, shuning uchun ham barchani bepul ta’lim bilan qamrab olish rivojlanish uchun kerakli yo‘ldir. Jumladan, turkiy xalqlar madaniyatining noyob durdonasi hisoblanmish “Qutadg‘u bilig” (“Saodatga eltuvchi bilim”)ning

bolalarga va kattalarga asardagi fikrlarga amal qilish, ya'ni bilimga intilish albatta, baxt-saodatga erishishimizda yaqindan yordam berishi uqtirilgan. Shuning uchun ham asar nomi ham "Saodatga eltuvchi bilim"dir, ya'ni faqat ilmgina bizni saodatga olib boradi. Bu kitobni doimiy hamrohingizga aylantirsangiz hayot yo'llarida adashmaysiz.

"Qutadg'u bilig"da bilim haqida alohida bob ham mavjud. Bu bob "Bilig, uqush adrimin, asg'in ayur" ("Bilim, aql-idrok farqini, nafini aytadi") deb nomlangan. Bilimning asosiy xususiyati kishi uchun faqat nafdan iborat ekanligida, unga qadr-qimmat, hurmat va ehtirom keltirishda, deb biladi shoir. Bu bekorga emas, ya'ni bilimli odam doim hurmat va ehtiromda bo'ladi.

Shuningdek, Ahmad Yugnakiyning "Hibat ul-haqoyiq" (Sevimli haqiqatlar) dostonlarida hamda Ahmad Yassaviy, Sulaymon Boqirg'oniylarning asarlarida til, ilm, fan, axloq-odob masalalari qamrab olinadi. Konstitutsiyamizning yana bir moddasida fuqaroning zamonaviy bilimlar egallashiga shart-sharoitlar mavjudligi mustahkamlangan. Zamonaviy texnologiyalarga asoslangan bilim esah hozirgi davr talabidir.

42-modda. Har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi kafolatlanadi. Davlat jamiyatning madaniy, ilmiy va texnikaviy rivojlanishiga g'amxo'rlik qiladi.

Munis mehnatkash xalqning og'ir ahvoliga qattiq achindi, ilm-fan va adabiyot ahlining xor-zorligidan qayg'urdi. Shoir kishilarni bilim olishga, kitob o'qishga, johil va yomonlardan uzoq bo'lishga chaqirdi. Munis "Savodi ta'lim" risolasi orqali bolalarni o'qitish va tarbiyalash ishiga katta hissa qo'shdi. Uning ma'rifatparvarlik g'oyalari o'zidan keyin yashagan Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Avaz O'tar kabi shoirlarning ijodiga ham katta ta'sir ko'rsatdi.

Zamonaviy ta'lim tizimini joriy etishni jadidlar davridan boshlab uchratishimiz mumkin. Masalam, Avloniy, Hamza, Behbudiy bunga yaqqol misoldir. Ular yaratgan darsliklar bolalar ta'limi uchun eng kerak manbalar qatoriga kiradi.

Mumtoz asarlarning muhim xususiyatlaridan biri shundaki ulardagi umuminsoniy g'oyalar juda yashovchan bo'lib, har bir yangi davr ruhiga hamohang bo'ladi, ezgulik va adolat, odamiylikni targ'ib etib, kishilarning qalbi va fikriga ijobiy ta'sir etadi. Yana inson boshqalarni hurmat qilishi, kmasitmaslik kabi g'oyalar ham ilgari surilgan. Adabiyotimizda axloq-odob haqida didaktik adabiyotda uchrashi hammamizga ma'lum.

Shu sababli ham biz Firdavsiy, Sa'diy, Jomiy, Navoiy, Bobur va boshqa buyuk adiblarning asarlarini sevib o'qiymiz, ulardan ruhlanamiz, turmushda ularni o'zimizning hamrohimiz deb bilamiz. Bu insonparvar g'oyalarning o'lmasligiga dalildir. Xususan, inson omili birinchi bosqichga ko'tarilgan, yaxshi insoniy axloqni ulug'lash, poklik, e'tiqod, rostgo'ylik, ma'naviy yetuklikni himoya qilish, ko'proq va dadilroq turmushga tatbiq etish zo'r ijtimoiy ahamiyat kasb etgan davrda, mumtoz adabiyotda asrlar davomida kuylanib kelingan insonparvar g'oyalarning roli yanada oshdi. Bunday g'oyalar qomusimizga singdirilgani va qadriyatlar bilan hamohang tarzda yaratilgani yuqorida ta'kidlandi.

Yana bir misol sifatida quyidagi moddani keltirishni joiz topdim:

48-modda. Fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga rioya etishga, boshqa kishilarning huquqlari erkinliklari, sha'ni va qadr-qimmatini hurmat qilishga majburdirlar.

Mamlakatimizda dunyoga kelgan har bir farzand, toki o'sib-ulg'ayguncha, albatta, ota-ona bag'rida o'sib kamolga yetishi lozim. Konstitutsiyamizning hayotbaxsh va insonparvarligi shundaki, ne-ne orzu- niyatlar bilan farzand tarbiyalayotgan insonlarning yaxshi yashashi, ishlashini kafolatlash bilan birgalikda, ularning zimmasidagi eng asosiy vazifa – farzandlarining haq-huquqlari davlat muhofazasida ekanligiga alohida e'tibor qaratilgan. Jamiyatning asosiy bo'lagi bo'lgan oilani saqlash, farzandlar kamolatini ta'minlash shu jamiyatda yashayotgan har bir fuqaroning insoniylik va fuqarolik burchidir.

Bizning o‘zbekona milliy qadriyatlarimiz va an‘analarimizdan kelib chiqqan holda, Konstitutsiyaning alohida XIV bobi oila masalalariga bag‘ishlangandir. Darhaqiqat, hayotning abadiyligi, avlodlar davomiyligi va barkamolligini ta‘minlaydigan, milliy urf-odatlarimizni asrab-avaylab, kelgusi avlodlarga yetkazadigan muhim tarbiya maskani, bu shubhasiz oiladir.

64-moddasida quyidagi so‘zlar yozilgan: “Ota-onalar o‘z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar” Va bu moddaning davomi sifatida ham quyidagisi keltirib o‘tilgan:

66-modda. Voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o‘z ota-onalari haqida g‘amxo‘rlik qilishga majburdirlar.

Yuqorida ta‘kidlaganimizdek, didaktika adabiyotimizning ajralmas bir bo‘lagidir. Unda jamiyat, oila, davlat, bilim va boshqa masalardagi odob-axloq va insoniy fazilatlar ustunlik qiladi. Keltirib o‘tgan ikkita modda ham didaktika bilan uzviy bog‘liqdir. Xususan, 64-moddadagi tarbiyalash so‘ziga alohida e‘tibor qaratish lozim, ya‘ni shu moddada aytilganidek nafaqat boqish, balki tarbiyalashi ham majbur. Abdulla Avloniy ta‘kidlaganidek “Tarbiya biz uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat, yo saodat-yo falokat masalasidir”. Bosh qomusimizda hozirgi zamon konstitutsiyalaridagi umuminsoniy qadriyatlar va xalqaro huquqning eng muhim me‘yorlari mujassamlashgan. Unda, ayniqsa, insonni, uning huquq va erkinliklarini oliy qadriyat sifatida e‘tirof etilgani e‘tiborga loyiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. “O‘zbekiston”NMIU, 2019.

INTERNET SAYTLARI:

1. www.ziyo.uz
2. www.fayllar.org

